

GENEZA I RAZVOJNE FAZE PRIOBALNIH NASELJA NA PRIMJERU MILNE NA BRAČU

GENESIS AND DEVELOPMENT PHASES OF COASTAL SETTLEMENTS ON THE EXAMPLE OF MILNA ON BRAČ

Duje Poklepović, Hrvoje Bartulović*

Sažetak

Rad analizira razvoj urbane strukture priobalnih naselja na primjeru Milne na Braču čiji je prosperitet obilježila brodogradnja. Iščitane su razvojne faze mjesta koje su dale Milni karakteristična obilježja, što možemo pratiti u promjenama tkiva naselja. S obzirom na nagli porast izgrađenog tkiva gotovo svih priobalnih mjesta, pa tako i Milne na Braču, od imperativa je istraživati procese razvoja i promjene morfologije ovih naselja kako bi im se očuvala karakterna obilježja i izradile kvalitetne smjernice za daljnji razvoj.

Ključne riječi: priobalna naselja, otok Brač, Milna

Abstract

The paper analyses the development of the urban structure of coastal settlements on the example of Milna on Brač, whose prosperity was marked by shipbuilding. The development stages of the place that gave Milna its characteristic features were examined, which can be observed in the changes in the settlement's fabric. Given the rapid increase in the built environment of almost all coastal settlements, including Milna on Brač, it is imperative to investigate the development processes and changes in the morphology of these settlements to preserve their characteristic features and develop quality guidelines for further development.

Key words: coastal settlements, the island of Brač, Milna

---

* Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije u Splitu, Matice hrvatske
15, 21000 Split

E-mail: {duje.poklepovic, hrvoje.bartulovic}@gradst.hr

1. Uvod

Rad analizira urbane strukture priobalnih naselja na primjeru Milne na Braču čiji je prosperitet obilježila tradicija brodogradnje.¹ Iščitane su razvojne faze mjesta koje su zajedno sa specifičnim prirodno-geografskim toposom bile vezane uz razvoj gospodarskih obilježja te dale Milni karakteristična obilježja, što možemo pratiti u promjenama tkiva naselja.²

Tijekom povijesti je na tlu Hrvatske, ponajviše obalnog dijela, nastalo više novoutemeljenih urbanih aglomeracija s izrazitim proizvodnim atributima.³ Ovim radom se analiziraju osnovne karakteristike razvoja tipa naselja koja nemaju prapovijesnu, antičku ili srednjovjekovnu poleogenezu već glavne razvojne procese vežu s prosperitetom pojedinačne tradicionalne industrije.⁴ S obzirom na nagli porast izgrađenog tkiva gotovo svih priobalnih mjesta na području Republike Hrvatske, pa tako i Milne na Braču, od imperativa je istraživati procese razvoja i promjene morfologije ovih naselja kako bi im se očuvala karakterna obilježja i izradile kvalitetne smjernice za daljnji razvoj. Uspostavljena metodološka analiza mogla bi se primijeniti na druga naselja duž jadranske obale i otoka, koja su imala izraženi privredni prosperitet jedne industrije.

2. Razvojne faze naselja Milne

2.1 Povijesni tragovi

Promatrajući cjelokupni razvitak naselja na otoku Braču, primijetit ćemo da su već u vrijeme Rimskog Carstva na sjevernom dijelu otoka postojala brojna naselja. Također, ostaci starokršćanskih crkava svjedoče o većim naseljima koja su se razvila u današnji Sutivan, Supetar, Postira, Splitska, Škrip, Lovrečina, Pučišća, Povlja i Bol. Sva su ta naselja, osim Bola,

---

¹Autor publikacije „Studije o urbanističkom naslijeđu Hrvatske“, Z. Karač, navodi da su u prostornoj topografiji hrvatskih povijesnih gradova osobito zanimljiva planirana novoutemeljena naselja, geneza kojih je vezana za neku od dominantnih funkcionalnih odrednica koje su neposredno utjecale na njihov nastanak ili razvitak. [1]

² Prema riječima B. Milića razvoj pojedinog naselja odgovara specifičnom prirodno-geografskom toposu, kulturno-povijesnoj baštini i gospodarskim mogućnostima.

³ Na hrvatskom tlu postoje primjeri poput antičkih grčkih agrarnih kolonija (*Pharos, Issa* iz 4. st. pr. K.), srednjovjekovnih gradova-solana (Mali i Velik Ston iz 14. te Pag iz 15. st), ili ranih industrijskih konurbacija (Duga Resa, Đurđenovac, Belišće s kraja 19. stoljeća) te četiri suvremena „industrijska grada“ između dvaju svjetskih ratova (Borovo, Uble na otoku Lastovu, Raša i Podlabin u Istri). [2]

⁴ M. Suić u svojoj je knjizi „Antički grad na istočnom Jadranu“ objasnio fenomen poleogenezе kao razvojni put nekog naselja od nastanka do stjecanja urbanih odlika. [3]

okrenuta prema kopnu, tj. nalaze se na sjevernoj strani otoka. Bol se nalazi na južnoj strani otoka. [4]

Na zapadnom dijelu otoka Brača, koji ima vrlo razvedenu obalu s brojnim dubokim i zaštićenim uvalama te blagu konfiguraciju zemljišta, nisu se razvila naselja u navedenom periodu.⁵ Razloge zašto taj obalni dio otoka nije bio naseljen možemo pronaći u činjenici da je obala bila izložena stalnoj opasnosti od gusarenja. Taj prostor, okrenut prema Šolti s kojom čini morski prolaz nazvan Splitska vrata, bio je izrazito prometan i obilovao je gusarima koji su sklonište tražili u tamošnjim sigurnim, dubokim uvalama (Slika 1). Tako je i duboka i zaštićena uvala Milna pružala zaklon brodovima za vrijeme nepogodnosti i loših vremenskih prilika. [4,5]

Na ovim prostorima do početka 15. st. vlast u Dalmaciji prelazi „iz ruke u ruku“. U administrativnom pogledu Brač je bio jedna komuna (općina) sa svojim Statutom i upravom koja se nalazila u glavnom mjestu Nerežišćima. U svojoj prošlosti pripadala je raznim gospodarima, a njome su najprije upravljali Neretvanci, pa hrvatsko-ugarski i bosanski kraljevi te potom Mlečani. Bračka komuna priznala je 1420. godine vrhovnu vlast Venecije. Kada je godine 1444. Omiš došao u mletačke ruke, smanjena je opasnost od pomorskih gusara. Napuštanje naselja u unutrašnjosti pospješile su česte kužne pošasti koje su harale ovim krajevima. Stoga u drugoj polovici 15. stoljeća bračko stanovništvo iz unutrašnjosti polako silazi k moru, u one uvale koje su bile prirodno pogodne za razvoj luka. Jedno od takvih mjesta jest i uvala Milna. [6]

Slika 1. Milnarska uvala – 1851. godine, pogled iz smjera Šolte [7]

⁵ Jedini sačuvani dokaz boravljenja na području Milne, u samom dnu uvale, odnosno uvalici naziva Pantera, jest bočati zdenac nazvan Studenac po čemu je i cijeli taj predio dobio ime Studenjača. Pokraj Studenca, koji je u sredini dolca, prolaze putovi sa sjevera prema jugu i s istoka prema zapadu. Oko same milnarske uvale nalaze se tri povijesno važne kote: Glavica, Sv. Martin i Rat iznad Ložišća. Te tri utvrde-gradine, uz onu iznad Sv. Martina zvanu Srčena gomila, bile su ilirske obrambene utvrde i straže s kojih se nadzirao cijeli prostor na zapadnom dijelu Brača. [4]

2.2 Geneza (16. st. – sredina 18. st.)

Uvala Milna bila je bez trajnih nastamba sve do 16. stoljeća. [6,8] Osim smanjenja opasnosti koja dolazi s mora, na postupno naseljavanje Milne utjecale su izgradnja Crkve sv. Marije, a nešto kasnije pored nje, i kuće - utvrde u vlasništvu obitelji Cerineo (Cerinić) koja je pružala dodatnu sigurnost tamošnjim stanovnicima. Crkva sv. Marije nastala je koncem 15. ili početkom 16. st.⁶ Prve kuće koje se grade smještaju se neposredno uz crkvu i utvrdu, čime se tkivo naselja širilo jugoistočno prema predjelu Butor dolac, a sjeverozapadno prema Žalu. Ovo su dva predjela koje se nalaze na sjevernoj strani milnarske uvale te predstavljaju njen najdublji dio i područje najzaštićenije od maritimnih utjecaja.

Početak 17. st., kada je pučanstvo u Bobovišćima i Milni naraslo, tamošnji stanovnici su godine 1620. zatražili dozvolu od hvarskog biskupa da se zbog strmog i dalekog puta do Nerežišća, a radi duhovnog dobra, odcijepi od župe matice u Nerežišćima. Proces odcjepljenja trajao je dugo, te je zaslugom obitelji Cerineo (Cerinić) 1646. došlo do sporazuma o odcjepljenju od nerežiške župe i župne crkve.⁷ Za razvoj naselja i njegovu urbanizaciju bilo je ključno imati župnu crkvu jer je omogućavala veću razinu samouprave.

U sedamnaestom stoljeću Milna se razvija po započetim postavkama - kuće su se formirale uz crkvu sv. Marije s jugoistočne i sjeverozapadne strane. Naselje ima pretežno ruralni izgled. Kamene kućice, prizemnice i jednokatnice, okupile su se u dnu zaljeva, tvoreći tip srpastog naselja koje prati konfiguraciju same luke (Slika 2). To je vernakularna kamena arhitektura koja formira strukturu i pravilno se širi u odnosu na slojnice, strm teren, maksimalno iskorištavajući parcele i povoljnu orijentaciju. [6]

Gospodarska obilježja ovog razdoblja ničim se ne odvajaju od ostalih naselja promatrane sredine. Stanovništvo se pretežno bavi ribarstvom, ratarstvom i stočarstvom [9], a u spomenutom razdoblju možemo pronaći i začetke pomorstva i trgovine.⁸ Stoga ovu fazu razvoja naselja možemo

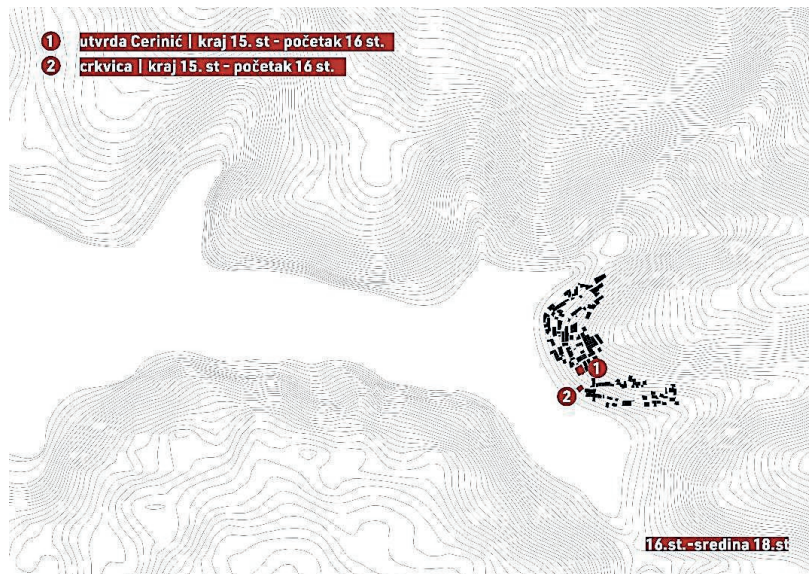
---

⁶ Ne zna se točno tko je dao sagraditi crkvu sv. Marije u Milni, niti točna godina gradnje, ali se već 1519. godine crkva spominje u sačuvanim dokumentima. [4]

⁷ U arhivi Župnoga ureda Milne postoji prijepis ugovora između obitelji Cerineo i bratima, stanovnika sela Bobovišća, Stanac Dolca i Milne od 14. listopada 1646. godine. Ovaj bismo dokument mogli nazvati krštenicom župe Milna i Bobovišća. Njime je Milna zajedno s Bobovišćima postala samostalnom župom s vlastitom crkvom sv. Marije, koja je prije pripadala obitelji Cerineo. U ovome dokumentu prvi se put spominju imena obitelji Milne i Bobovišća, iz čega doznajemo koliko je tada bilo stanovnika u ovim naseljima i koji su to stanovnici bili. [4]

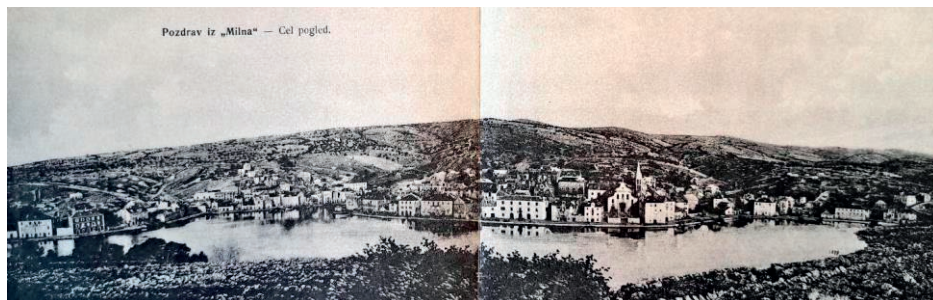
⁸ Ovo razdoblje predstavlja početak uspostave pomorstva i trgovine Milne, što otkriva jedan toponim. Radi se o jednom manjem dijelu na sjevernoj strani uvale koje i danas nosi naziv Blataška riva. Naziv je vezan za svećenike iz obližnje Pustinje Blaca, koji su tijekom 18. st. toliko

nazvati predurbanom fazom, odnosno razdobljem kada se dotično naselje urbanističkim obilježjima ne odvađa od susjednih i kad nema nikakvih atributa karakterističnih za kulturne epohe kojima pripada.⁹

Slika 2. Milnarska uvala –geneza naselja srpastog oblika (izradio autor)

2.3 Prva razvojna faza (sredina 18. st. – 20. st.)

Slika 3. Milnarska uvala – oko 1900. godine, pogled prema sjeveru [11]

gospodarski napredovali da su nabavili i dva velika broda za potrebe trgovine. Kako uvala podno Pustinje Blaca nije bila prikladna luka, blataški svećenici su u u 18. stoljeću u Milni sagradili kuću i skladišta, odakle su trgovali i odlazili po morima Sredozemlja. Kuća postoji još i danas te je uvrštena u tematsku stazu maritimne baštine Milne [10]

⁹ M. Suić u svojoj knjizi „Antički grad na istočnom Jadranu“ u načelu utvrđuje tri faze procesa nastajanja naselja. Najstariju naziva predurbanom, sljedeća faza je prijelazna i naziva je protourbanom. U toj fazi naselje stječe neke urbanističke značajke i mnoge osnovne preduvjete za pravu urbanu formaciju. Treća faza je razdoblje kad naselje već ima razvijene upravno-političke, organizacijske, ekonomske i socijalne funkcije, što se sve odražava i u materijalnoj realizaciji i organizaciji mjesta. Ovu fazu naziva urbanom. [3]

Zahvaljujući sređenim prilikama u razdoblju od sredine 17. stoljeća do 20. stoljeća stanovništvo Milne stalno se povećava. Naseljavaju se obitelji iz Nerežišća, Bobovišća, ali i iz krajeva preko mora. Godine 1646. Milna je brojila 80 stanovnika, 1674. 110 stanovnika, već 1705. 300, a godine 1760. ima ih 550. Godine 1811., u doba francuske vlasti, Milna broji 779 stanovnika. I tijekom 19. st. stanovništvo Milne stalno raste, pa tako sačuvani podaci iz godine 1878. govore da Milna ima 2.678 stanovnika, školske djece od 6 do 12 godina 313; u Milni je 366 kuća i 480 obitelji.¹⁰ Ovaj trend se okreće te tako zbog gospodarskih razloga od godine 1900. stanovništvo Brača, pa tako i Milne, stalno opada. [4]

Govoreći o Milni posebno je važno govoriti o pomorstvu, jer je ona u 18. i 19. stoljeću bila najrazvijenija i najprometnija luka na Braču, a shodno tomu imala i razvijenu brodogradnju. O brojnosti milnarske trgovačke flote svjedoči jedan popis bračkih brodova druge polovice 18. stoljeća, s navedenom lukom pripadnosti.¹¹ Vlasnici brodova obično su bili njihovi upravljači i kapetani. Prostrana je milnarska luka u tim stoljećima bila puna velikih slikovitih starih jedrenjaka, domaćih i stranih. Takvu je vidimo na starim fotografijama i razglednicama s kraja 19. i početka 20. stoljeća (Slika 3). [11]

Razvitku i autonomnoj organizaciji Milne kao malenoga „grada“ pridonijelo je ustanovljenje općina i u bračkim primorskim naseljima u doba Austrije. Tako Milna u 18. i 19. stoljeću gradi općinu, školu, lučki ured, novu crkvu sa zvonikom, župni dvor, luku sa svjetionikom na ulazu u zaljev, mandrač za ribarske brodiće, mlinove-vjetrenjače. Popločavaju se plokate, grade stubišta, kogulaju uličice, na zaklonjenim mjestima postavljaju se kamene klupe, u luci javna rasvjeta i sl. U luci, koja se nasipava, regulira i podzidava, grade se reprezentativnije dvokatnice višega stambenog standarda, otvaraju se kavane, gostionice, društvene prostorije. Izvan mjesta grade se dva pjovera – naplavi za vodu i općinska cisterna. Odras te urbane organizacije jest i pomnja koja se posvećuje izgradnji i održavanju mjesnoga groblja poput onog iznimno skladnog i lijepog u Milni na kojemu dominiraju bijeli kamen i zeleni čempresi, a postojala su čak i dva velika đardina oplemenjena biljem iz cijelog svijeta. [6]

---

¹⁰ Navedeni podaci preuzeti su iz članka don I. Eterovića „Pregled povijesti naselja Milna“ iz 1998. godine koji kao primarni izvor navodi arhiv Župni ured Milna. [4] U istom članku navodi se da je 1900. godine Milna imala 2.578 stanovnika, a izvor podatka je „Brački zbornik XIX.“ iz 1997. godine. Članak autora D. Kečkemta „Grad Milna na otoku Braču“ donosi neke istovjetne i neke neusklađene podatke. Dok se za 17. i 18. stoljeće podaci poklapaju, autor navodi da je Milna 1890. godine brojila čak do 4.500 stanovnika. Autor nije naveo primarni izvor podataka te stoga nije moguće provjeriti njihovu vjerodostojnost. [6]

¹¹ Detaljni pregled i popis donose Marijan Žuvić [5] i D. Kečkemet [6]

U drugoj polovici 18. st. i Milnarani su konačno pristupili gradnji nove župne crkve. Još godine 1646. bili su se obvezali da će odmah započeti izgradnju župne crkve, ali se to produljilo za 137 godina. Prvotna crkva Navještenja Marijina bila je zaista malena za brojno pučanstvo. U njoj se nisu mogli razvijati liturgijski obredi niti smjestiti svi vjernici.¹² Župnu crkvu u Milni izvana krasi dekorativno barokno pročelje, a unutrašnjost crkve s bogatim stupovima, kamenim lukovima i figurama odražava bogatstvo i sklad. Zatečenu postojeću crkvu sv. Marije projektant je diskretno uklopio u sklop nove župne crkve. Ona je postala sakristijom nove župne crkve. Godine 1889., kako je i sakristija postala malena, ali i zbog skladnosti cjelovitog crkvenog kompleksa, ovaj dio je produžen za 3,80 m, čime je crkva dobila današnji oblik. Zvonik je sagrađen prije župne crkve.¹³ [4,12]

O ondašnjem bogatstvu Milne svjedoči i niz crkvice koje su bile odraz uređenosti i blagostanja. Crkvice Sv. Josipa izgrađena je sredinom 19. st. te je po toj crkvisi, odnosno svecu ta uvala i dobila ime Osibova. Na putu do Osibove sagrađeno je i 14 kamenih kapelica Križnog puta, a dala ih je sagrađiti obitelj Skarneo. Crkva sv. Jere još je jedna zavjetna crkva pomoraca izgrađena 1860. od strane obitelji vlasnika brodogradilišta Bonačića Prottija na dnu uvale Pantera gdje je brodogradilište i bilo smješteno; na izlazu iz milnarske luke sa sjeverne strane uvale smjestila se 1844. crkva sv. Nikole – zaštitnika pomoraca. [4,12]

U razmatranom periodu Milna se iz tipa srpastog naselja u dnu zaljeva, koje ima pretežno ruralni izgled s kamenim kućicama postavljenim po slojnicama na distanci od mora, preobrazila u iznimno urbanizirano mjesto. Tako se u ovom periodu u prednjem planu, odnosno pročelju Milne, smještaju impozantne dvokatnice i trokatnice s reprezentativnom fasadom, dok su iza njih po slojnicama, povezane dvama horizontalnim pravcima tj. kalama, slijedile siromaške kuće ribara i poljoprivrednika. Ove nove stambene zgrade na obali imaju prostrane konobe, dvorišta pod odrinama loze, stubišta i balature do prvoga kata, vlastite cisterne sa slikovitim bucalima. Te su kuće gradili posjednici, vlasnici zemalja, trgovci, kapetani, mornari i brodari. Južni dio uvale, onaj orijentiran ka sjeveru, nikada nije bio naseljen te su ga u drugoj polovici 18. st. zaposjela dva brodogradilišta.¹⁴ Njihovim osnivanjem dodatno se naglasila oprečnost

---

¹² Pretpostavlja se da je župnu crkvu u Milni projektirao Ignacije Macanović, a gledajući njegove radove vidimo da je župna crkva u Milni vrlo slična ostalim njegovim crkvama u Nerežišćima, Kaštel Štafiliću itd. [12]

¹³ Vjerojatno koncem 17. ili početkom 18. st, a ni o njemu nema sačuvanih podataka o gradnji.

¹⁴ Jedno je nastalo na predjelu Pantera, za koje se smatra da je s radom počelo oko 1750. te pripada obitelji Bonačić - Protti, a za drugo se smatra da je s radom počelo dvadesetak godina

dvaju obala, sjeverne i južne, bilo u smislu korištenja prostora ili njegovoj urbaniziranosti. Upravo glavno obilježje slike naselja postaje kontinuirana linija izgradnje kultivirane obalne linije. Struktura naselja se proširila prema sjeverozapadu, tj. izgrađene su obje strane uvale Pantera. Dodatno, komunalnim zahvatima izgradnje dvaju *pjovera* i groblja van samog naselja na obližnjim brežuljcima uvećana je pojavnost mjesta. (Slika 4).

Slika 4. Milnarska uvala do 20. stoljeća (izradio autor)

Milnarski uzlet trajao je do početka 20. st., kada su ga otegotne okolnosti i prekinule. Taj uzlet ostavio je veliki utjecaj na Milnu i njenu društvenu strukturu. Posljedice su se osjećale još kroz cijelo 20. st. u vidu života oplemenjenog raznim društvenim aktivnostima: šetnja dvama parkovima, mogućnost sudjelovanja u orkestru, razni sportovi. [6,13]

2.4 Druga razvojna faza (20. st.)

Dolaskom bolesti vinove loze početkom 20. st., te posljedicama Prvog i Drugog svjetskog rata, stanovništvo, kako čitave priobalne hrvatske, tako i

---

kasnije, i to u uvali Vlaška, a pripadalo je obitelji Dorić. Potonje je na prijelazu iz 18. u 19. st. prebačeno na predio Brdo, gdje danas postoje hale nekadašnje tvornice ribe „Sardina“. [5]

Brača, iseljava, i to pretežno u južnu i sjevernu Ameriku. U Milni se to, zbog dobrih pomorskih veza, događalo nešto brže i masovnije. [6]

Osim padom poljoprivredne proizvodnje, to je rezultiralo i naglim padom brodarstva. Posljedično, brodograditeljstvo je bilo svedeno na rijetku proizvodnju brodica, a Drugi svjetski rat ga je privremeno i ugasio. Mjesto se prilagodilo zatečenim okolnostima te postalo ribarsko središte i poznato mjesto za remont drvenih brodova. Početkom 20. stoljeća, točnije 1908. u Milni je započela s radom tvornica za preradu ribe, uglavnom srdela.¹⁵

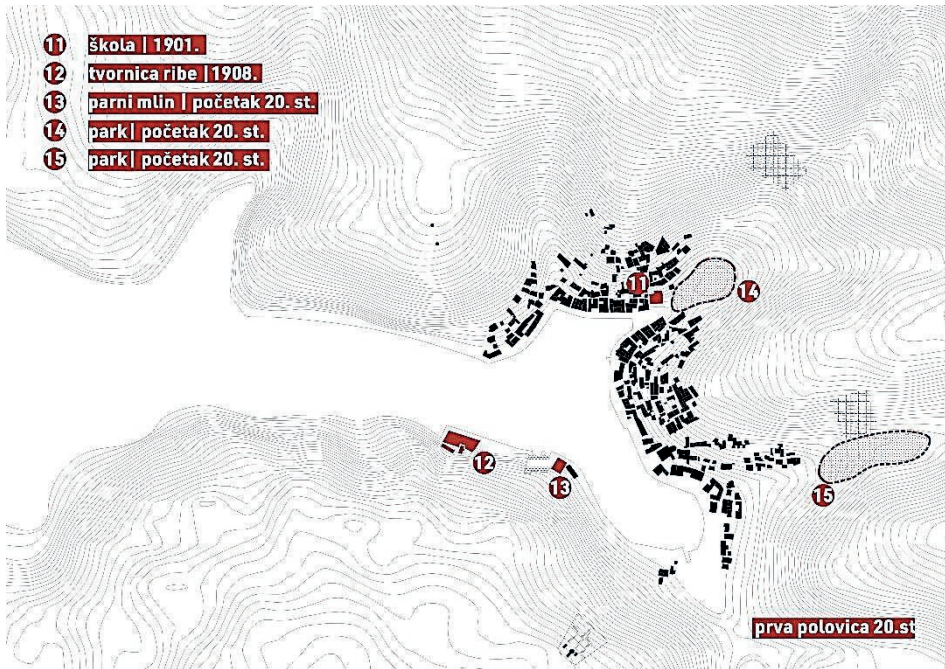
Milnarani su se životu u otegotnim okolnostima prilagodili brzo i učinkovito, pa iako nije bilo širenja strukture tkiva naselja, u tom su se periodu izgradile neke od ključnih građevina. U Milni se 1901. godine gradi nova škola. Impozantna zgrada sagrađena je kao trokatnica u rekordnom roku od godine dana vlastitim sredstvima i prihodom od zemalja.¹⁶ Valja spomenuti i dvije uređene parkovne površine koje su bile rijetkost za ondašnja otočka mjesta. [4,14] Dodatno, južna obala milnarske uvale zadobila je konture prave industrijske zone kojoj su temelje postavila nekadašnja dva brodogradilišta. Na tom se mjestu smjestila već spomenuta tvornica ribe, a u neposrednoj blizini i parni mlin koji je zamijenio dvije sada već zastarjele vjetrenjače (Slika 5 i 6). [9]

Zbog slabljenja proizvodnih djelatnosti, odnosno industrije, nakon Drugog svjetskog rata Milnarani ulažu u obnovu sada nacionaliziranih brodogradilišta i tvornice ribe koja se širi. Tada se na brodogradilištu trebala zaposliti većina muškog, a u tvornici ženskog stanovništva. Tvornica za preradu sardina se poslovno priključila poduzeću i tvornici za preradu ribe „Sardina“ iz Postira. Tvornica je upošljavala, često privremeno, od 80 do 100 radnika. [5,9]

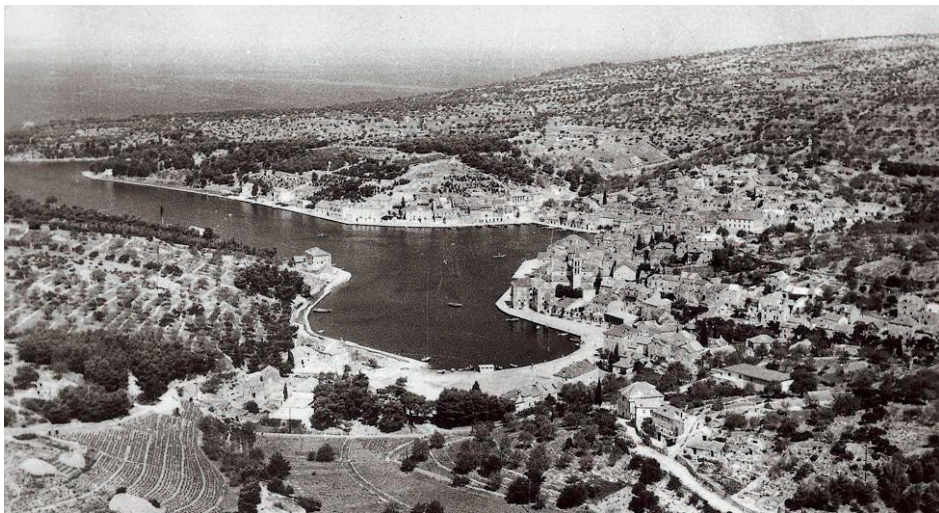
---

¹⁵ Tvornicu su osnovala braća Mardešići (Višćica) iz Komiže. Tvornicom do 1936. upravlja jedan od braće, Vicko Mardešić, koji je bio nastanjen u Milni, gdje se oženio u obitelji Denegri. Po njegovu odlasku s obitelji u Komižu, gdje su braća posjedovala drugu tvornicu, upravu tvornice u Milni preuzima Nini Filipić, i njome upravlja do Drugog svjetskog rata. [9]

¹⁶ Osim što je prostor bio nedostatan za ondašnje potrebe, jedan od glavnih uzroka izgradnje nove škole na novome mjestu je pandemija malarije. Škola se prethodno nalazila na predjelu Pantera, u uvali u dnu milnarske luke, gdje se izvor Studenac miješao s plitkim i muljevitim morem tvoreći bočatu vodu pogodnu za razmnožavanje komaraca.

Slika 5. Milnarska uvala u prvoj polovici 20 . stoljeća (izradio autor)

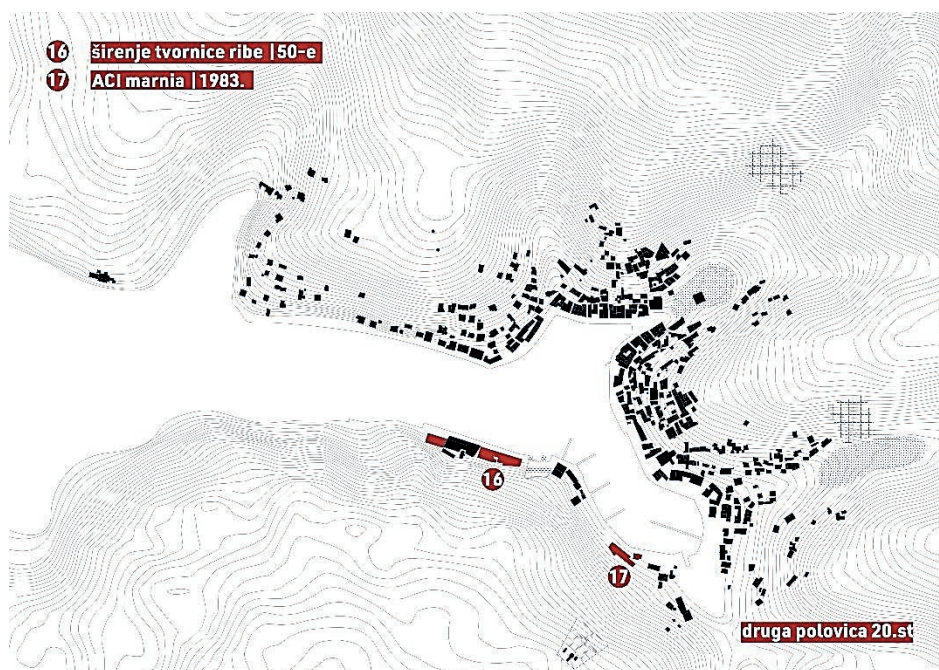

Slika 6. Milnarska uvala – fotografija nedugo nakon 2. svjetskog rata [8]

Ponovno je u središtu svih zbivanja bio brod, koji povezuje priču s ribarima i tvornicom, kao i procesom vlastite izrade. Ubrzo se novoobnovljeno brodogradilište pod ingerencijom Poljoprivredne zadruge Milna promiče u jedno od najprometnijih brodogradilišnih postaja u ovom dijelu Dalmacije, gdje se od 60-ih do 90-ih godina prošlog stoljeća obnovio

pozamašan broj drvenih brodova i jedrenjaka veličine i do 30 metara. [5] Zbog novog rata, ovog puta Domovinskog, i pustoši koje je ostavio, ponovo se ljudi masovno sele iz ruralnih sredina u gradove, pa tako i Milna kontinuirano, gotovo do danas, gubi stanovništvo. Brodogradilište i tvornica prodani su u procesu privatizacije 1996. godine. Takav vid poduzetništva se nije pokazao uspješnim te je „Brodoremont“ ugašen je 2009., a „Tvornica Sardina“ 2011. godine. Njihovom propašću propada milnarska industrija, a stanovništvu više ne preostaje ni jedna značajnija djelatnost kojom se mogu baviti. Ma koliko god riječ industrija zvučala prenaplašeno, ona u kontekstu jednog malog mjesta na moru to doista i jest bila.

Slika 7. Milnarska uvala u drugoj polovici 20 . stoljeća (izradio autor)

Novi aspekt privrede ostvario se s otvaranjem nautičkih marina. Prva marina s radom je započela 1983. godine, što je postupno dovelo do povećanja broja posjetitelja. S obzirom na prirodni potencijal, turizam je u Milni generalno bio prilično slab. Kao posljedicu toga, Milna je očuvala izvorni izgled iz doba svoga cvata (sredina 18. do sredine 19. st.) gotovo sve do kraja prošlog stoljeća. [8]

Prepoznatljivo urbano tkivo, u vidu gusto uspostavljene izgradnje na obali i nizu kaleta uzbrdo, krajem 20. st. polako gubi svoju konzistenciju (Slika 7). Nove kuće, uglavnom vikendice, disperziraju se bez plana, ali, zanimljivo, i dalje poštujući razdiobu južne (industrijske) i sjeverne

(urbane) obale milnarske uvale. Glavni uzrok tomu su bile neriješeni pravno-imovinski odnosi kod napuštenih kuća podijeljenih na preveliki broj srodnika, pa se ono malo ljudi porijeklom iz Milne, što se tamo htjelo vratiti ili barem doći vikendom, moralo snaći na druge načine. Rješenje je najčešće bilo u napuštenim poljoprivrednim zemljištima oko nekadašnjeg urbanog tkiva. Velike parcele s napuštenim vinogradima i maslinicima su i nakon dijeljenja s ostalim srodnicima bile dovoljne da se na njima smjesti pokoja nova kuća.

2.5 Milna danas

Slika 8. Milna danas [10]

Brod je uvijek bio u središtu razvoja Milne, bilo da se radi o brodogradnji, trgovini ili ribarstvu. Krug se zatvorio i Milna opet živi od broda, ali sada u vidu nautičkog turizma gdje su milnarske jedrenjake u vedutama ovog mjesta zamijenili jedrenjaci i jahte nekih drugih. Turizam se u Milni, kao i u Hrvatskoj, razvija u teškim vremenima osamostaljenja kada je sva proizvodnja stala, pa je on postao dominantna privredna grana. ACI marina Milna s konca 20. stoljeća bila je temelj nautičkog turizma u Milni te se, u međuvremenu, 2000. godine otvorila marina Vlačka u istoimenoj uvali, a od 2015. na prostoru nekadašnje tvornice ribe djeluje i još jedna marina, danas pod nazivom Kanarija. (Slika 8). Nautički turizam doživljava svoj vrhunac posljednjih par godina, a u 2022. godini Milna je ušla u uži izbor od tri mjesta za najbolja nautičku destinaciju u Hrvatskoj (Slika 9). [10]

Možemo reći da je turizam donio pozitivne promjene: mjesto se danas reafirmiralo kao poželjna destinacija; odradili su se i neki infrastrukturni poduhvati poput zaobilaznice; sve brojniji dolazak nautičara i turista uopće ekonomski je stabilizirao pojedine restorane i dućane koji sada rade i tijekom godine; godišnje se odvije i pokoji događaj više, kao sve popularniji Kalaton, koji uveseljava žitelje mjesta. Ipak, neusporedivi su to pomaci naspram milnarskog doba industrije u kojem se razvijaju arhitektura, umjetnost i sport, a koji su milnarsko društvo oplemenili te ga odmakli od ruralnog i njegovu strukturu učinili više gradskom.

Slika 9. Milnarska uvala danas (izradio autor)

3. Zaključak

Zajedno s geografskim značajkama mjesta koje su utjecale na genezu, kauzalnost osnovne privrede i razvojnih faza Milne dala je karakteristična obilježja mjestu, što možemo pratiti u promjenama tkiva naselja.

Uzrok relativno kasnog nastanka Milne oko kašteleta Cerinić u 16. st. je pogodnost sigurne i duboke uvale u kojoj su se za nevremena skrivali trgovci, koji su bili mamac za gusare opasne po ondašnji puk. Onoga trena kada je opasnost proglašena minimalnom, počelo je naseljavanje, a ključni segment za razvoj mjesta bio je mulj na dnu uvale koji je bio pogodan za izvlačenje brodova, a samim time i brodogradnju koja se razvila u 17. st.

Milna vrhunac doživljava između 18. i 19. st. kada središte mjesta poprima karakteristični izgled s bogatim baroknim kućama na pročelju zahvaljujući ulaganjima bogatih pomoraca i brodovlasnika. Početkom 20. st., na južnoj obali milnarske uvale, gdje su već bila smještena brodogradilišta i mlin, gradi se tvornica ribe „Sardina“ i taj prostor zaposjedaju različite gospodarske djelatnosti uspostavljajući pravu industrijsku zonu. Tako kroz sve razvojne faze možemo iščitati dualitet između sjeverne i južne obale milnarske uvale. Prva se razvijala kao stambeni dio, a druga kao privredni dio mjesta.

Nakon bolesti vinove loze početkom 20. st. i masovnog iseljavanja te nedostatka radne snage opada i industrija, što generira stagnaciju mjesta. Nakon 2. svj. rata opet se ulaže u obnovu brodogradilišta i širenje tvornice ribe, što dovodi do promjena i povećanja urbanog tkiva. Njenim slabljenjem 90-ih godina stanovništvo opet iseljava što traje i danas. Unatoč sve manjem broju stalnog stanovništva, kao i mnoga druga mjesta i Milna ima veliki broj tzv. „vikendaša“, osoba koje žive u obližnjim velikim gradovima te neradnim danima borave u Milni. Ovo je čini živućim mjestom i treba razmišljati da se ta obilježja sačuvaju. Trenutno je glavna privredna grana turizam, što se očitava u postojanju triju nautičkih marina, hotelima i apartmanskim smještaju. Izgradnja u 21. stoljeću zauzela je površinski veliki teritorij te je možemo okarakterizirati kao disperzivnu, bez jasnih kontura i morfoloških obilježja urbanog tkiva. Ipak, potrebno je naglasiti da je sačuvan dualitet korištenja uvale, s obzirom da su se na južnoj strani smjestili hoteli i jedna marina te zadržale zgrade napuštenih postrojenja. Ovo bi svakako trebalo očuvati i u budućim razvojnim procesima, sve kako bi se zadržalo bitno obilježje razvoja mjesta.¹⁷

Prilazeći brodom u Milnu jedan za drugim nižu se svi ti krucijalni segmenti od povijesti do danas: 1. „Zona industriale“ s karakterističnim halama nekadašnje tvornice, visokim dimnjakom od opeke i dvije marine; 2. stari dio Milne s jasnom podjelom, gdje se na pročelju, u prednjem planu,

---

¹⁷ „...Milna i nema antologijski istaknutih pojedinačnih građevnih spomenika - osim barokne župne crkve - ima ono što se rjeđe može još vidjeti u drugim većim našim i ostalim mediteranskim gradovima, bogatijima pojedinačnim spomenicima iz prošlosti. A budući da je mnogo lakše vrednovati, zaštititi i čuvati zasebne spomenike, pa i one građevne, nego urbane cjeline, pogotovo tako osjetljive i istančane poput Milne, odgovornost i zadatak vrednovanja i očuvanja takve urbane cjeline mnogo je veća i teža. Dovoljna je jedna nova ili obnovljena zgrada neusklađena sa skladnom cjelovitošću naselja, da ga čitavoga naruši i nagrdi. Dovoljno je popustiti komercijalnim privlačnostima, osobito u nekontroliranoj i nezreloj turističkoj privredi i izgradnji, da mjesto izgubi na svojoj jedinstvenoj spomeničkoj ljepoti; ali, zacijelo sutra, kada kao goste budemo imali zahtjevnije turiste, također i na turističkoj privrednoj privlačnosti. Moramo biti svjesni da su prirodne uvale poput milnarske i gradići poput Milne rijetki, pa i jedinstveni, ne samo na Jadranu već i u širem svijetu.“ [6]

vide reprezentativne kuće, a iza tradicionalne tj. pučke; 3. utvrda Cerinić i župna crkva sa zvonikom; 4. groblje koje se ističe čempresima. (Slika 10).

Slika 10. Milnarska uvala- segmenti naselja: 1. industrijska zona; 2. milnarsko pročelje; 4. crkva i utvrda; 4. groblje (izradio autor)

Istraživači činitelja urbanog identiteta, Zlatko Karač i Alen Žunić, ističu da je u korpusu hrvatskog urbanističkog nasljeđa među gotovo 200 povijesnih gradova i naselja s urbanim karakteristikama najviše ih nastalo spontanom genezom na nepravilnoj matrici, no s dojmivim siluetama i slikovitim gradskim prostorima. [15] Među takva mjesta zasigurno spada i Milna na otoku Braču. Ova naselja važan su segment naše urbane baštine i prostornog identiteta Hrvatske te je stoga želja autora ovim radom doprinijeti istraživanju procesa razvoja priobalnih naselja kako bi im se očuvala karakterna obilježja i izradile kvalitetne smjernice za daljnji razvoj.

Zahvala. Rad se temelji na istraživačkom dijelu diplomskoga rada pod naslovom „Obalni pojas industrijske zone Milne“ (diplomant: Duje Poklepović, mentor: doc. art. Ana Krstulović, komentor: doc. dr. sc. Hrvoje Bartulović), obranjenog 19. 6. 2023. na Fakultetu građevinarstva, arhitekture i geodezije u Splitu. Prikazana istraživanja djelomično su podržana projektom KK.01.1.1.02.0027 – projekt sufinanciran iz Državnog proračuna Republike Hrvatske i Europskog fonda za regionalni razvoj unutar Operativnog programa Konkurentnost i kohezija.

Literatura

- [1] Karač, Z., Jakišić, N., Palinić N. (2022.), Planirano industrijsko ribarsko naselje Uble na Lastovu iz 1936. godine. U: Karač, Z., *Studije o urbanističkom nasljeđu Hrvatske*. Zagreb, AF Zagreb, UPI – 2M Plus, str. 185.-206.
- [2] Karač, Z., (2022.), Planirani novoutemeljeni industrijski gradovi u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova. U: Karač, Z., *Studije o urbanističkom nasljeđu Hrvatske*. Zagreb, AF Zagreb, UPI – 2M Plus, str. 207.-214.
- [3] Suić, M. (2003.) Antički grad na istočnom Jadranu, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb. Golden Marketing.
- [4] don Eterović, I. (1998.), Pregled povijesti naselja Milna. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 57.-86.
- [5] Žuvić, M. (1998.), Milnarsko pomorstvo – kratka povijest brodarstva i brodogradnje. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 321.-356.
- [6] Kečkemet, D. (1998.), Grad Milna na otoku Braču. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 49.-56.
- [7] Facebook, <https://www.facebook.com/groups/655557601206951> (17.5.2023.)
- [8] Općina Milna, <https://www.opcinamilna.hr/> (23.3.2023.)
- [9] Cvitanić, A. (1998.), Ribarstvo u Milni. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 357.-372.
- [10] Turistička zajednica Općine Milna, <https://tz-milna.hr/> (23.3.2023.)
- [11] Granić, D. (1998.), Razglednice Milne. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 249.-254.
- [12] Prijatelj, K. (1998.), Milnarski spomenici. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 255.-270.
- [13] Vicić, P. (1998.), Šport. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 299.-316.
- [14] Restović, M. (1998.), Školstvo u Milni. U: Rošin, J., gl. ur. *Prvi libar o Milnoj*. Supetar, Brački zbornik, str. 289.-298.
- [15] Karač, Z., Žunić, A. (2022.), Planirani gradovi i naselja 19. stoljeća u Hrvatskoj – Činitelji urbanog identiteta i zaštite. U: Karač, Z., *Studije o urbanističkom nasljeđu Hrvatske*. Zagreb, AF Zagreb, UPI – 2M Plus, str. 171.-184.